

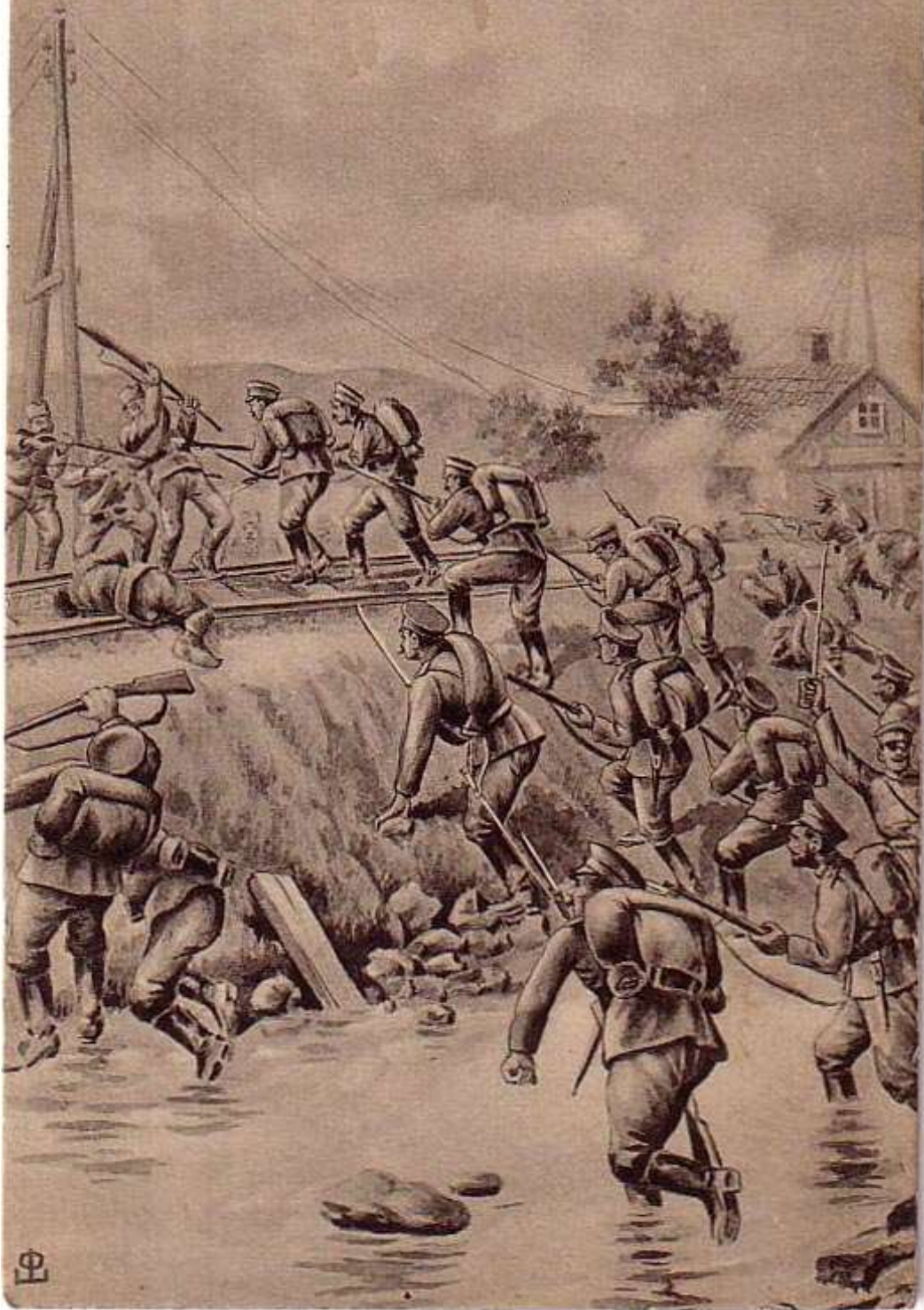
КРУШЕВАЦ – СОЛУН – МАРСЕЉ 1915.

Неку седмицу по спасавању и остатка вредности Народне банке Управа је тражила да се сада целокупна имовина потемељно среди и ваљано и прегледно спакује у јаке сандуке да у сваком тренутку буде у приправности за даљи пренос када то буде потребно.

Годину дана доцније, крајем августа и с почетка септембра 1915, било је јасно да ће исцрпљена Србија ускоро пасти и да су Крушевац и Ниш први на удару, јер су се противничке снаге све више гомилале на граници са Бугарском. Мата Јовановић успева да се чује и види са главним начелником Министарства финансија Аврамом Левићем, који је стално путовао преко Крушевца до Врњачке Бање да реферише свом претпостављеном др Лази Пачуу који је био на самрти. Левић је рачунао да ће се и Народна банка евакуисати исто онако као и остала министарства преко Рашке и Косовске Митровице. Мата га је с великом неверицом гледао и говорио да је то савршено неизводљиво. Када је Левићу показао шта се све налази у крушевачком импровизованом трезору у Начелству, који је знатно нарастао од пресељења па до тог часа, било му је јасно да је М. Јовановић сасвим у праву и да трезор може ићи сам потпуно другом рутом. О овом горућем проблему Левић се посаветовао са Пачуом који му је одмах одрешио руке. Од Пашића, који није знао за све ово и који је био обхрван другим, такође хитним стварима, када му је Левић натукнуо у разговору да трезор мора што пре да крене и то другим путем, председник Владе му одговори да се не сме уопште журити, нити ићи икаквим другим путем, јер ако би се тако нешто учинило дошло би до нежељене панике!.. Од њега није могло бити никакве помоћи Левићу, тако да он на своју руку измишљеним Пашићевим актом добија од министра војног, 30. IX 1915, посебан воз од 14 вагона (два мање но што је потраживао) за пренос банчиног трезора до Битоља. Пребацавање трезора није могло одмах да крене, јер су радну снагу добили идућега дана. Сам пренос био је толико отежан јер су скоро сви сандуци у које је трезор био пребачен, били толико тешки да су их и 4 јака момка тешко подизала. Од Начелства до перона сандуке је вукло 5 рабација, а сваку таљигу пратили су будно банчини радници. Сви који су учествовали у овом подухвату су се повређивали на ексере и шине самих сандука. Целу ову мукотрпну операцију надгледао је и руководио Мата Јовановић.

После непуних 6 часова рада, негде око подне, војници су хтели да оду до касарне на ручак која није била близу железничке станице, а исто тако имали су још и два сата одмора. Толики прекид не би уопште опослио започети пренос, што би се онда пренело и на следећи дан – одлагања уопште није смело бити!.. Мата се обрати воднику и упита га да ли је изводљиво да они наставе до краја пренос, а да ће због тога сваки војник добити дувана и по 5 динара за труд (водник би примио дупло) и да он преузима сву своју одговорност, ако би се командант касарне побунио зашто их нема. Претпостављени је разговарао са војницима који нису имали ништа против, а пренос је одмах настављен. Мата је такође, дао новца да водник са још једним војноком оде у варош да купи за њих храну и пиће да момци не би све време гладовали.

Завладяването на линията Ниш-Скопие

Бугарска ратна дописница из тог доба (заузеће линије Ниш-Скопље 1915).

Најзад, 1. октобра, у 6 по подне цео пренос је био окончан. У путничке вагоне су се већ увелико уселиле породице банчиних радника. Око пола ноћи долазе прво у Ниш да би воз повукао и вагон предвиђен за Ђ. Вајерта и Л. Ђеловића, а исто тако је требало да ту приме и неких 8 жандарма потребних ради обезбеђења. Исте ноћи настављају до Скопља.

Долазећи сутрадан негде око 5 ујутру у Грделицу, на станици и у околини се окупио необично велики свечарски број народа, а Савезничке заставе су се свуда виориле. Јадни народ је очекивао долазак нових одморних савезничких трупа из Солуна – сан који им се није обистинио. У том часу нико није знао да се већ 4 дана воде огорчене борбе са бугарским јединицама на граници и да је пруга Ниш – Скопље веома угрожена.

Шеф станице им је рекао да је даљи пут изузетно ризичан и да жандарми буду стално на опрезу када буду пролазили кроз Џебску клисуру, јер су се Бугари ту највише устремили. Но, срећом банчин воз стиже читав око 6 по подне у Скопље где је преноћио. Ујутру, 3. октобра, српске власти су биле поверљиво извештене да су Бугари пресекли железнички саобраћај, а да је Врање пало у ситне сате, између 2/3. октобра, скоро одмах по пролазу воза Народне банке! То заиста беше најлуђа срећа да наш трезор не падне у руке као почетни ратни плен бугарскога цара Фердинанда на коме би му и моћни брат, немачки цар Виљем уистину могао позавидети!.. Да се то обистинило, сасвим је јасно шта би се онда десило са радницима Банке, јер је код Валандова, кроз који су пролазили, био велики број свежих хумки српских јунака које су бугари на превару побили...

Свима из банчиног воза је лакнуло када су дошли у Скопље, тако да су ту остали нешто више од једног целог дана да се људски одморе. Током тог дана композицији је дотат још и материјал испоставе Народне банке из Скопља, што је урађено по наредби Министарства финансија. Прави разлог толиког одмора беше нешто сасвим друго. Наиме, околни српски народ је кренуо у бежанију када је сазнао да је Врање пало и бојећи се за своје животе безглаво су ишли испред Бугараша и њихових комита све од Скопља па до Ђевђелије. Наше јединице су морале да обезбеде сигурнији шински саобраћај да би банчин воз могао несметано да прође. Из Скопља су кренули у 9 увече, да би око 3 по подне, 4. октобра, напокон дошли до перона у Солуну.

Од Солуна воз креће до Битоља где се на средокраћи пута цела композиција заглиби у густо блато широке мочваре, тако да је парњача само брктала, пиштала, дрхтала и није могла ништа да учини. Било је очигледно да том линијом возови нису баш скоро туда пролазили, или бар нису пролазили велики теретњаци као што је био овај. Машиновођа је свашта покушао без икаквог успеха, а онда покуша још нешто као последњу и најопаснију могућност: толико је наложио угља и дрва да је котао локомотиве био толико усијан скоро до самог прскања. Помолио се, као и сви остали, повукао последњи пут рикверц и композиција најзад крене!.. Убрзо се врате у Солун и остану на споредном колосеку, док радници нису очистили онај опасни део шина од блата.

Када су поново кренули и дошли до Флорина шеф станице их заустави због депеше где су грчке власти изричито тражиле да банчин воз може

наставити даљи пут тек када добије од флоринских власти дозволу. Док то не буде завршено воз је морао бити на »мртвом колосеку«. Нова дозвола је издата два дана доцније и воз одмах наставља до Солуна.

У Солуну остају неколико дана, тако да их је управа пребацила на један „мртви колосек“, који је био далеко од саме станице и вароши. Машиновођа је угулио ватру у котлу, али је није гасио, тако да су могли да се мало пригреју и нешто лакше да зготове. Пошто су се наши жандарми морали вратити, банчин воз добија уместо њих грчке жандарме. Гувернер и вицегувернер су одсели у хотелу „Олимп“ у вароши, пошто су се назимили у композицији. У том хотелу су одржана и два заседања Управног одбора.

Сви остали банчини путници су лагано све више живели као у ледари. Поред леденог времена падао је још и снег што се веома ретко дешава у Солуну. Пошто су грци били ноћу углавном снени, Мата Јовановић би их обилазио и шпартао око композиције.

Док су још били у Солуну с почетка децембра, Вајферт је Мати у два ока рекао да му је Влада управо послала шифровану депешу да се у савршеној тајности спакује 250.000 динара у сребру за потребе војске Владе и избеглог српског народа. Сваки сандук је тежио по 45 kg и било их је 30 комада. У сваком се било по 2 цака густо обложених сламом. Када су их убацили у цакове и запечатали написали су на сваком: „пешачка муниција – пажљиво“. Требало их је пренети товарним коњима.

Завршивши цео тај посао најзад стигне одавно жељена вест да Народна банка ускоро креће за Марсељ француским лађама, где је трезор напокон стигао 16. XII 1915, сместивши се у палату *Муло*...

Коста Ђ. Кнежевић

(Политика, 4. XI 2017, субота, бр. 37.351, год. CXIV, стр. 15, »100 година од Великог рата«; текст је нешто скраћен због простора).

КОМЕНТАРИ БЛИЖЊИХ

Lida B. (4. XI 2017)

...Pročitah i ovaj tekstić. Ma svaki Ti je predivan. Hoćemo li da pravimo knjigu, red bi bio?..

Maја N. (6. XI 2017)

Opet Kosta! Bravo na tekstu!

Miloš M.R. (8. XI 2017)

Живи ми били још толико! И још пет пута толико прича написали!..

Аса L. (8. XI 2017)

...Svaka od ovih priča zaista para vredi i sa uživanjem ih čitam. Stvarno ih složi i objavi ih na kraju kao knjigu – verujem da će biti dosta čitalaca...

КОМЕНТАРИ ЧИТАЛАЦА ПОЛИТИКЕ ONLINE